

SISESTATUD TARINDID LEPINGUTE TEKSTIMOODUSTUSVÕTTENA

Riina Reinsalu

Ülevaade. Töövõtu- ja käsunduslepingute keeleanalüüs näitab, et lepingute lausestruktuur on võrdlemisi lihtsakoeline: tekst koosneb peamiselt lihtlausetest ja lihtsa ülesehitusega (enamasti esimese astme kõrvallausetega) liitlausetest. Ent ometigi on lepingute keelekasutus raskepärane. Kuna keerukaid lauseskeeme rakendatakse lepingutes harva, püütakse vajaminevat teavet edasi anda mitmesuguste sisestatud tarinditega. Infiniit- ja partitsiiptarindite, nominalisatsioonide, adverbialisatsioonide ja predikaadita tarindite rohkus, kombineerituna kantseliitliku väljendusviisiga, muudab laused kohmakaks ja raskesti mõistetavaks. Teisalt aga täidavad need tarindid tekstimoodustuse seisukohalt lepingutes kindlaid funktsioone, milles peegeldub lepingu kui žanri olemus.

Võtmesõnad: žanr, žanrianalüüs, õiguskeel, eesti keel

1. Tekstide uurimisest žanrianalüüsi meetodil

Tekstide käsitlemisel kas igapäeva- ja tööelus või keeleteaduslikus uurimuses ei saa läbi liigitamise ja nimetamiseta. Me eristame ilukirjandus- ja tarbetekste ning tarbetekstide alaliikidena näiteks reklaam-, teadus-, poliitika-, ajakirjandus- ja ametitekste. Meil on ettekujutus sellest, millised keele- ja struktuurivahendid kuuluvad näiteks ametitekstide arsenalis, ning teeme seeläbi vahet protokollil ja aruandel, korraldusel ja otsusel, kiituskirjal ja diplomil, volikirjal ja lepingul. Ent žanrianalüüsiks üksnes sellisest kogemustele tuginevast liigitus- ja nimetusviisist ei piisa: vaja on sisu, struktuuri ja keelevahendite, aga ka situatsiooni- ja kultuuri-konteksti üksikasjalikku analüüsi.

Žanr liigituskategoriana on funktsionaalses keeleteaduses tugevasti juurdunud, kuid žanri olemust mõistetakse erinevalt. Üldjoontes ollakse üksmeelel selles, et žanr on abstraktne kategooria (vt nt Fairclough 2003). Samuti on levinud seisukoht, et žanr põhineb eesmärgipärasel tegevusel, kuigi puudub ühene arusaam sellest,

mida see eesmärk endast õigupoolest kujutab. Seetõttu otsivad žanrianalüüsi teoreetikud muu hulgas vastust küsimusele, kas tekstil on ainult üks eesmärk või sisaldab tekst peale üldtunnustatud eesmärgi ka varjatud eesmärke, kas žanri uurimisel tuleks lähtekohaks seada seesama eesmärk (needsamad eesmärgid) või hoopis-tükkis teksti vormiline külg ning kuidas suhestuvad žanrid kultuurikontekstiga.

Kui 1990-ndate alguse funktsionaalses žanriteoorias juhitud peamiselt põhimõttest, et žanri tuvastamiseks on vaja uurida teksti (kommunikatiivset) eesmärki (vt nt Swales 1990, Bhatia 1993), siis hiljem on ühe eesmärgi otsingutest loobutud. Ka John Swales on koos Inger Askehavega oma hilisemates žanrikäsitlustes sedastanud, et kuigi on tekste (nt retseptid), mille eesmärki on võrdlemisi lihtne tuvastada, leidub ka tekste, millel on hulk eesmärke. Lisaks võivad teksti eesmärgid ajas muutuda, nt kui varem tutvustati ettevõtete brošüürides eeskätt tooteid, siis praegusajal püütakse brošüüride kaudu ka ettevõtet ennast reklaamida, luua temast arvestatava ja usaldusväärse partneri kuvand, tutvustada töötajatele ettevõtte põhiväärtusi ja tugevdada meeskonnavaimu. Niisamuti ei saa lähtekohaks seada üksnes teksti vormilist külge, sest leidub tekste, millel on küll sama vorm, kuid erinev sisu (eesmärk). Lisaks takistaks selline välistel tunnustel põhinev analüüs alažanrite eristamist, sest teatud tasandil ei tuvastata alažanreid mitte vormiliste, vaid sisuliste tunnuste alusel. (Askehave, Swales 2001: 195–204) Liiatigi leidub tekste, mille puhul on nimme tekitatud sisu ja vormi ebakõla, nt võib armastuskiri olla vormistatud lepinguna või ostunimekirjale mnemotehnilisel eesmärgil antud luuletuse vorm.

Ka kultuuriti võivad žanril olla erinevad eesmärgid. Näiteks selgub müügikirjade võrdlusest, et USA müügikirjad on enamjaolt sihitud lühiajaliste suhete loomisele ning toote või teenuse müümiseks kasutatakse sageli survemeetodit, seevastu Hiinas püütakse müügikirjade abil luua pikaajalisi töösuhteid, avaldamata selleks survet. Surve vältimine on märk harmooniast ja austusest. Lisaks hoidutakse hiinakeelsetes müügikirjades osutamast madalatele hindadele, sest madal hind seostub tihti halva kvaliteediga, mistõttu rõhutatakse erihindu. Kultuurierinevused tulevad esile ka kirjade formaalsuses: Hiina müügikirjad on kirjutatud ametlikus registris (keeleline distant väljendab austust lugeja vastu), kuid USA müügikirjadele on iseloomulik familiaarsem väljenduslaad (Zhu 2000: 52–61).

Niisiis võib žanrit pidada keelekasutusviisiks, mille eesmärk (eesmärgid) ja keelevahendid peegeldavad kultuuritavasid. Tekste žanrianalüüsi meetodil uurides tuleb arvesse võtta nii vormi kui ka sisu ning tõlgendada tulemusi konteksti taustal: vaadata, mis tekstis on ja kuidas see “miski” on esitatud ning miks on seda just sellisel viisil tehtud.

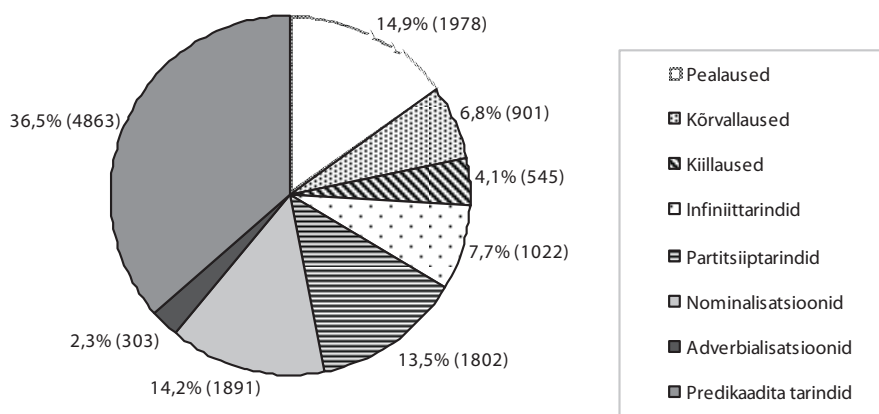
2. Lepingukeele lausestruktuuride analüüs

Olen seni käsitlenud lepingute üldstruktuuri: uurinud Otepää vallavalitsusega sõlmitud 39 töövõtu- ja käsunduslepingu¹ näitel, mis osadest lepingud koosnevad ning kuidas korduvad vormielemendid annavad lepingule just sellise kuju, mille järgi me tavatseme üht või teist teksti lepinguks pidada (vt Reinsalu 2011). Üldstruktuuri analüüsi rikastab lepingute lausestruktuuri analüüs, mis põhineb pind- ja

¹ <http://avalik.amphora.ee/otepaa/documents.aspx?org=66&unit=-1&fid=272>; <http://avalik.amphora.ee/otepaa/documents.aspx?org=66&unit=-1&fid=271> (25.01.2009).

süvastruktuuri lausete eristusel. Selle kohaselt koosnevad kõik pindstruktuuri laused (st laused sellisel kujul, nagu need lepingus esinevad) süvastruktuuri tasandil ühest või mitmest elementaarlausetest ehk propositsioonist. Olenevalt sellest, millise kuju on need propositsioonid pindstruktuuris võtnud, võib eristada pea-, kõrvalla- ja kiillauseid, mis on ka vormi poolest laused, ning infiniit-² ja partitsiiptarindeid, nominalisatsioonid, adverbialisatsioonid ja predikaadita tarindeid³, mis kuuluvad sisestatud tarindite hulka. (Meetodi kirjeldust vt Reinsalu 2012, Kasik 2002.)

1405 pindstruktuuri lause (13 305 propositsiooni) analüüs näitab, et lepingukeele keerukuse seisukohalt on pea- ja kõrvallausete osatähtsus võrdlemisi tagasihoidlik: tekst on esitatud peamiselt lihtlausete ja elementaarsete liitlausete kujul, mistõttu puuduvad keerukad hierarhiasuhted pea- ja kõrvallausete vahel. Seevastu kiilud, mis lausetesse pikituna annavad mitmesugust taustteavet, kuid on ülejäänud lausega enamasti grammatiliselt seostamata, raskendavad lepinguteksti lugemist ja mõistmist tunduvalt. Lepingukeele keerukus seisneb aga sisestatud tarindite rohkuses ja funktsioonides.

Joonis 1. Analüüsimaterjali jagunemine eri lauselisuse tasandiga tarindite vahel

Jooniselt 1 nähtub, et predikaadita tarindid moodustavad selgelt kõige esindatuma lauselisuse tasandi. Pealaused on küll hulga järgi teisel kohal, kuid neid on predikaadita tarinditest üle poole võrra vähem, lisaks jääb nende hulk samasse suurusjärku partitsiiptarindite ja nominalisatsioonide omaga. Ka kõrvallausetele on lepingusüntaksis täita võrdlemisi marginaalne roll, sest nad edestavad oma hulga poolest vaid kiillauseid ja adverbialisatsioonid (seega tasandeid, mis on mistahes tekstides niigi väiksema esindatusega) ning neid on ka infiniittarinditest vähem. Selles artiklis keskendun infiniit- ja partitsiiptarinditele, nominalisatsioonidele, adverbialisatsioonidele ja predikaadita tarinditele.

3. Infiniittarindid

Infiniittarindeid on vaatlusaluse materjali hulgas 7,7% (1022 propositsiooni). Tarindiliikide alusel on jaotumus järgmine: supiinitarindid – 51,2% (524 propositsiooni), infiniitvitarindid – 34,9% (356 propositsiooni) ja gerundiivitarindid – 13,9% (142 propositsiooni). Kui supiinitarindid hõlmavad nii *ma*-infinitiivi kui ka selle

² Infiniittarinditena käsitlen siin kõiki muid infiniitseid tarindeid peale partitsiiptarindite.

³ Predikaadita tarinditena käsitlen siin substantiivi- ja kvantorifraase, mis süvastruktuuris on enamasti *olema*-verbiga predikatiiviga lause ja omajalause kujul.

käändevorme (lepingutes *mast-* ja *mata-*vorm), siis infinitiivitarindite koguhulk väljendab üksnes *da*-infinitiivi hulka, sest *vat*-vormi lepingutes ei kasutata. Gerundiivitarinditest on lepingutes esindatud vaid *des*-gerundiiv.

3.1. Supiinitarindid

Infiniittarinditest moodustavad üle poole supiinitarindid, millest 85% esineb *ma*-infinitiivi (444 propositsiooni) ja 15% selle käändevormide kujul (80 propositsiooni). Vaatlusalused *ma*-infinitiivid laiendavad üksnes verbe (tabel 1).

Tabel 1. Verbid, mida *ma*-infinitiiv laiendab

Verb	Arv
<i>kohustuma</i>	286
<i>kohustama</i>	90
<i>pidama</i>	62
<i>asuma</i>	5
<i>volitama</i>	1
Kokku	444

Enim tarindeid on moodustatud deontilismodaalsete verbidega *kohustuma* (64,4%) ja *kohustama* (20,3%), mille suur esinemus on otseses seoses lepingu põhifunktsiooniga reguleerida lepingupoolte suhteid. Verb *kohustuma* on suunatud tegijale endale: lepingupool võtab endale kohustuse midagi teha (1). Verb *kohustama* aga eeldab, et on öeldud, kes kohustas keda mida tegema, kuid lepingutes moodustab *kohustama* üksnes passiivkonstruktsioone (2).

- (1) Töövõtja **kohustub** Tellijale **üle andma** KSH programmi eelnõu KSH programmi avalikustamiseks 25. jaanuariks 2009.a.
- (2) Tellija **on kohustatud andma** Töövõtja käsutusse Töö teostamiseks vajalikud vahendid ja informatsiooni.

Kohustuslikkustähendus on ka modaalverbil *pidama* (13,9%). Umbes pooltes *pidama*-tarindites esineb agent individualiseeritult (3), kuid konstruktsiooni *pidama + olema + -tud* sisaldavates lausetes on agent impersonaalne (4). Ka ajakirjandus- ja ilukirjandustekstide analüüsist ilmneb, et sageli välditakse *pidama*-tarindites agendi nimetamist (Penjam 2008: 181). Tihti kasutatakse modaalverbi *pidama* ka seisundilausestes, et märkida esemete vms kohustuslikke omadusi (5).

- (3) Töövõtja **peab** Tööde lõpetamisel **hankima** töö üleandmiseks vajalikud load ja kooskõlastused ning **koostama** vajaliku täitedokumentatsiooni.
- (4) Kõigi ülalmainitud infovahetuste puhul **peavad** lähetised **olema saadatud** allpool nimetatud või hiljem määratud teistele täievolilistele esindajatele.
- (5) Pooltevahelised käesoleva Lepinguga seotud teated **peavad olema** kirjallikus vormis, välja arvatud juhtudel, kui sellised teated on informatsioonilise iseloomuga, mille edastamisel teisele poolele ei ole õiguslikke tagajärgi.

Deontilist modaalsust annab edasi ka verbi *volitama* ja supiini tarind (6), kuid volitamist kasutatakse lubatuse väljendamise vahendina vaid ühes lauses. Nii-samuti leidub vaid üksikuid näiteid alustamist väljendava verbi *asuma* ja supiini kooskasutuse kohta (7).

- (6) Otepää Vallavalitsus **volitab** advokaat Kalju Kutsarit **esindama** Otepää Vallavalitsust Tartu Halduskohtus haldusasjas nr 3-08-9 kohtulikul arutamisel kõigi seaduses sätestatud õigustega, välja arvatud õigus kaebus õigeks võtta ja/või sõlmida ilma täiendavate volitusteta kaebuse esitajaga kokkulepeid asja kohtuväliseks arutamiseks.
- (7) Hankija võib teha kirjaliku hoiatuse järgmistel juhtudel:
 - **pole asutud** 48 tunni jooksul alates rikke avastamisest või sellekohase teate saamisest lampide läbipõlemise põhjusi **välja selgitama**, vigu **likvideerima** või lampe **vahetama**

Kohustuste seesugune esitusviis on kooskõlas nii registri (ametlik), valdkonna (lepinguõigus) kui ka kanaliga (kirjalik). Kuna puudub otsene adressaat, ei saa lepingutes rakendada käskivas kõneviisis väljendatud direktiivsust. Samuti pole õigustekstides tavaks kasutada kaudseid kohustamisstrateegiaid (uurida lepingu-poole võimalust või soovi midagi teha).

Supiini käändevormidest on vaatlusaluses materjalis kasutatud peamiselt *mata*-vormi, mis esineb enamasti atribuudi (8) või sõltuvusmääruse (9), harvem seisundimääruse (10) või predikatiivi kujul (11). Verbidega *vaatama* ja *hoolima* moodustatud *mata*-tarindid (12) pakuvad aga näiteid sõnavormide kaassõnastumise kohta ning väljendavad mööndusmäärustena mingeid tingimusi või piiranguid (vt Uuspõld 2001). *mast*-tarindit esineb tekstis vaid kahel korral, mõlemal juhul koos negatiivimplikatiivse verbiga *keelduma* (13). Supiini käändevormide vähesust ja liigivaesust võib pidada lepingute erijooneks.

- (8) Viivis **maksmata** summalt on 0,5 % päevas.
- (9) Juhul kui TELLJJA jätab projektiplani ja pakkumised õigeks ajaks **esitamata**, lükkub TÄITJA esitatava töö tähtaeg viivitatud päevade võrra edasi.
- (10) Juhul, kui Tellija ei ole teostatud tööde kvaliteediga rahul või leiab, et töö jäi **tegemata**, informeerib ta koheselt sellest Töövõtjat (tel nr xxxx xxxx).
- (11) Tellijal on õigus nõuda Töövõtjalt viivist null koma viis (0,5) % tähtajaks esitamata Projekteerimistöode maksumusest iga kalendripäeva eest, kui Projekteerimistööd või projektdokumentatsioon on ettenähtud tähtajaks Tellijale kohaselt **üle andmata** või **koostamata**.
- (12) Tellija ei täida kirjalikust meeldetuletusest **hoolimata** käesoleva lepinguga sätestatud maksekohustusi.
- (13) Kui Tellija keeldub tööde üleandmis-vastuvõtuaktile **alla kirjutamast**, kohustub ta selle kirjalikult põhjendama hiljemalt viie kalendripäeva jooksul, vastasel korral loetakse akt allakirjutatuks;

3.2. Infinitiivitarindid

Teise suure infiniittarindite rühma moodustavad 34,9%-ga infinitiivitarindid (356 propositsiooni), mis paistavad silma oma süntaktilise kasutusvaldkonna üheülbalisusega: 94% analüüsitud *da*-infinitiividest (333 propositsiooni) talitleb laiendina ja 4,5% (17 propositsiooni) otstarvet väljendava kõrvallause predikaatverbina, ülejäänud 1,5% (6 propositsiooni) täidab mingit muud funktsiooni (perifraatilise verbi koosseisus, käsklause predikaadina).

Kui *ma*-infinitiivid moodustavad tarindeid vaid verbidega, siis *da*-infinitiivid laiendavad nii substantiive (57%) kui ka verbe (37%), kuid ka siin avaldub sama seaduspära mis *ma*-infinitiivi puhul: välja on kujunenud kindlad sõnad, mille laiendina infinitiiv talitleb.

Tabel 2. Substantiivid, mida *da*-infinitiiv laiendab

Substantiiv	Arv
<i>õigus</i>	190
<i>kohustus</i>	6
<i>tahe</i>	3
<i>alus</i>	2
<i>volitus</i>	1
<i>valmisolek</i>	1
Kokku	203

Tabel 3. Verbid, mida *da*-infinitiiv laiendab

Verb	Arv
<i>võima</i>	77
<i>tulema</i>	15
<i>õnnestuma</i>	10
<i>saama</i>	6
<i>suutma</i>	5
<i>tohtima</i>	5
<i>võimaldama</i>	4
<i>soovima</i>	2
<i>vajalik olema</i>	2
<i>võimalik olema</i>	2
<i>aitama</i>	1
<i>püüdma</i>	1
Kokku	130

Tabelist 2 nähtub, et substantiivide hulgas domineerib 94%-ga selgelt sõna *õigus*, mis väljendab lubatust sooritada infinitiiviga tähistatud tegevust, ülejäänud 6% moodustavad sõnad *kohustus*, *tahe*, *alus*, *volitus* ja *valmisolek*. Tarindi koosseisus esinevate verbide rida on märksa pikem, kuid ka siin on kujunenud välja selge vastandus: modaalverb *võima* (59%) vs. muud verbid (41%) (tabel 3).

Suurima rühma moodustavad *da*-infinitiivi tarindites sõnad, mis esindavad deontilist modaalsust: lubatust väljendab sõna *õigus*, kuid ka *võima*, *tohtima* ja *volitus* ning kohuslikkust sõnad *tulema* ja *kohustus*.

Enamasti fikseeritakse substantiivi *õigus* ja *da*-infinitiivi tarindiga lepingu-poolte eriõigused (14), harvem väljendatakse sellega mõlema lepingupoole ühis-õigusi (15). Eitust kasutatakse substantiivi *õigus* ja *da*-infinitiivi tarindis harva (16), mis osutab sellele, et keelatus tähistatakse lepingutes muude vahenditega.

- (14) Töövõtjal on **õigus alustada** tootmist kohe peale käesoleva lepingu allakirjutamist.
- (15) Pooltel on **õigus** mõlemapoolsel kokkuleppel Leping **lõpetada** mistahes staadiumis.
- (16) Töövõtjal ja Tellijal **ei ole õigust anda** kolmandatele isikutele informatsiooni Lepingu sõlmimise käigus teatavaks saanud asjaolude kohta, välja arvatud seaduses sätestatud juhtudel.

Loatähendus on ka 60%-l *võima*-tarinditest, mis esinevad peamiselt agendiga tegevusprotsesse väljendavates pealausetes (17), harvem impersonaalse agendiga lausetes, kus agendi saab konteksti või lause põhjal hõlpsalt tuvastada. Näiteks pole lauses 18 öeldud, kes teadet edastab, kuid varasemate lepingupunktide ja üldise konteksti põhjal võib aimata, et teate edastaja on emb-kumb lepingupool. Deontilist tähendust kannab *võima* ka oleviku eitavas kõnes (19).

- (17) Tellija **võib nõuda** ebakvaliteetselt tehtud töö tasuta ümber tegemist.
- (18) Informatsioonilist teadet **võib edastada** ka suuliselt ja telefoni kaudu.
- (19) Lepingu tõlgendamise aluseks **ei või olla** ebaõige tähistus ega väljendusviis, mida Pooled kasutasid eksimuse tõttu.

Peale *võima* moodustab *da*-infinitiiviga ahelverbe modaalverb *tohtima*, mis on lepingutes üksnes eitavas kõnes (20). Ka *da*-infinitiivi tarindite analüüs ajakirjandus- ja ilukirjanduskeele põhjal kinnitab modaalverbi *tohtima* eituslembust võrreldes teiste modaalkonstruksioonidega (Penjam 2008: 135).

- (20) Täitja **ei tohi** käesolevast Lepingust tulenevaid õigusi ja kohustusi **üle anda** kolmandatele isikutele ilma Tellija kirjaliku nõusolekuta.

Tegevuse sooritamiseks antakse agendile luba ka substantiiviga *volitus*, kuid seda vaid ühel korral (21). Kuna *volitama*-tarindeid on samuti vaid üks, viitab see sellele, et volitama tegevusena pole lepingutele iseloomulik (õiguste andmist ei nimetata volitamiseks).

- (21) Lepingujärgne Töövõtja esindaja on P. K., Corrente Grupp OÜ projektijuht (tel nr xxxxxxxx), kellel on **volitus kirjutada alla** Tehtud tööde aktile

Tegevuse kohustuslikkus on *da*-infinitiivi ühendites vormistatud peamiselt verbi *tulema* abil. Kõikidel juhtudel on agent jäetud nimetamata: see, kellele kohustus on suunatud, selgub eelnevatest ja järgnevatest lepingupunktidest. Verb *tulema* on *da*-infinitiivi tarindites alati jaatavas kõnes (22). Selline kasutus pole lepingu-spetsiifiline, sest samalaadseid tulemusi on andnud ka muude tekstide analüüs (vt nt Mandra 2007: 28, 39).

(22) Töö peatumise nõue **tuleb** Töövõtjale **teatada** kirjalikult.

da-infinitiivi tarindeid substantiiviga *kohustus* esineb vaatlusaluses materjalis kuus korda (23). Sellist väikest esinemust võib põhjendada sellega, et kohustuslikku tegevust ei märgita mitte substantiivi ja *da*-infinitiivi ühendi, vaid verbide *kohustama* ja *kohustuma* ning *ma*-infinitiivi abil või on kasutatud selleks mõnda muud kohustavat verbi (nt *pidama*).

(23) Lepingu ennetähtaegselt lõpetamisest on lepingupooltel **kohustus teatada** teisele osapoolle vähemalt kolm kuud ette.

Deontilise modaalsuse väljendusvahendite hulka kuuluvad ka mõned *da*-infinitiivi ja verbiühendi *vajalik olema* tarindid (24).

(24) Nimetatud tingimus ei laiene informatsioonile, mis on avalikkusele kättesaadav ning mida **on vajalik avaldada** Töö teostamiseks.

Teine osa infinitiivitarinditest väljendab dünaamilist võimalikkust ehk agendi võimelisust sooritada tegevus. Võimalikkustähendus on *da*-infinitiivi ühenditel verbidega *õnnestuma* ja *suutma*, modaalverbidega *saama* ja *võima* ning ühendiga *võimalik olema*.

Verbi *õnnestuma* ja *da*-infinitiivi tarindid esinevad üksnes (*juhul*) kui tingimuslausetes, seejuures on verb eitavas kõnes, väljendades tegevusi, mida pole võimalik teha (25). Viide agendile puudub, kuid võttes arvesse, et kõik *da*-infinitiiviga edasi antavad tegevused (vaidluste lahendamine, kokkuleppe sõlmimine, ühise tahte kindlakstegemine) nõuavad kaht osalist, siis on impersonaalseks agendiks nii teenuse tellija kui ka täitja. Sama moodi on üksnes eitavas kõnes ka verb *suutma*, mis kätkeb endas võimetust sooritada *da*-infinitiiviga märgitud tegevust (26). Verbi *suutma* sisaldavates tarindites on agent isikustatud, olles väljendatud kas kokkulepitud nimetuse või isikulise asesõnaga.

(25) Juhul, kui lahkhelised **ei õnnestu lahendada** eelnimetatud korras, lahendatakse vaidlus kohtus.

(26) Garantiiperioodi jooksul kohustub töövõtja kõrvaldama omal kulul kõik defektid ja tegematajätmised, kui ta **ei suuda tõestada**, et seda on kohustatud tegema keegi kolmas.

Kuigi modaalverbi *saama* abil on võimalik väljendada nii võimalikkust, tõenäosust kui ka kohustuslikkust, on *saama* lepingutes üksnes võimalikkuse väljendamise teenistuses ja sedagi harva (27). Niisamuti leidub vaid paar näidet ühendit *võimalik olema* sisaldavate tarindite kohta (28). *da*-infinitiiviga väljendatud tegevuse võimalikkust annab edasi ka modaalverb *võima*, mis on kasutusel peamiselt kõrvallausetes, kus see on tavaliselt isikulises tegumoes ja jaatavas kõnes (29).

(27) Kui Töövõtja teade Tellijale on otstarbekohasel viisil edastatud (fax, e-mail, kiri), **saab** Töövõtja **tugineda** teatele, hoolimata selle hilinemisest, moondumisest või mitte kohale jõudmisest.

(28) Juhul kui üleskerkinud küsimust või probleemi **ei ole** põhjendatult või Tellijast olenematutel asjaoludel **võimalik** ülalmärgitud tähtaja jooksul **lahendada**, teatab Tellija sellest koheselt Käsundisaajale.

- (29) Lepingupool kohustub teist Poolt informeerima kõikidest olulistest asjaoludest, mis **võivad mõjutada** või **takistada** käesolevas Lepingus sätestatud kohustuste täitmist või õiguste realiseerimist.

Võimalikkustähendusele on lähedane võimaldamistähendus, mida väljendavad *da*-infinitiivide tarindid verbidega *võimaldama* (30) ja *aitama* (31). Võimalust väljendatakse üksikjuhtudel ka substantiividega *alus* ja *valmisolek*: esimene neist viitab välisele ressursile midagi teha (32), teine sisemisele (33).

- (30) (Tellija) tagab et Töövõtjale Ehitus- ja hooldustööde tegemiseks üleantavad pinnad on seisundis, milline **võimaldab** Töövõtjal **alustada** Ehitus- ja hooldustööde tegemist või nende korraldamist lepingus sätestatud tingimustel ja korras
- (31) Esitama Töövõtjale lisaks käesoleva lepingu dokumentides nimetatud lähteandmetele viivitamatult projekteerimistöode teostamiseks vajalikud täiendavad lähteandmed mis **aitavad kiirendada** käesoleva lepingu täitmist.
- (32) Kui Tellijal on Töövõtja ees võlgnevusi käesoleva Lepingu alusel või muude Green Building Development OÜ ja Otepää Vallavalitsuse vahel sõlmitud lepingute alusel või kui Töövõtjal on pärast käesoleva Lepingu sõlmimist teatavaks saanud sellised asjaolud, mis annavad piisavalt **alust arvata**, et Tellija ei suuda Projekteerimistöode eest tasuta maksejõuetuse tõttu, on Töövõtjal õigus mitte anda valmis Projekteerimistöid üle enne kui Tellija on likvideerinud oma võlgnevused Green Building Development OÜ ees või tasunud Projekteerimistöode eest ette.
- (33) Pooled deklareerivad oma **tahet** ja **valmisolekut suunata** parimad jõupingutused Lepingust tulenevate kohustuste täitmisele, austades ja järgides teise poole seaduslikke ja Lepingust tulenevaid õigusi ja huve.

Agendi sisemine tahe avaldub ka soovimiskonstruktsioonide kaudu. *da*-infinitiiviga edasiantava tegevuse soovimist märgivad *soovima* (34), *püüdma* (35) ja *tahe* (33). Nende kohta leidub vaatlusaluses materjalis vaid üksikuid näiteid, seega väljendatakse lepingupoolte subjektiivseid tahteavaldusi *da*-infinitiivi abil harva.

- (34) Kui Tellija **soovib** Lepingu tähtaega **lühendada**, teeb ta vastava ettepaneku kirjalikult Töövõtjale.
- (35) Lepingust tulenevad vaidlused **püütakse lahendada** Poolte läbirääkimistel.

Peale selle, et *da*-infinitiiv moodustab tarindeid substantiivide ja verbidega, talitleb väike osa (4,5%) *da*-infinitiividest otstarvet väljendava kõrvallause predikaatverbina (36). 1,5% analüüsitud *da*-infinitiividest esineb perifrastilise verbi koosseisus (37), samuti on *da*-infinitiiv kasutusel käsklause predikaadina (38), *da*-infinitiivitarind alusena (39).

- (36) Teenus on käesolevas lepingus kirjeldatud kohustused, mida ehitusjärelvalve litsentsi omav isik täidab Tellija ülesandel, et **tagada** rekonstrueeritava ehitise vastavus ehitusprojekti dokumentidele, kehtivatele nõuetele ning heale ehitustavale.

- (37) Tellija annab objekti töövõtjale tööde teostamiseks üle pooltele teadaolevas seisundis, töö tegemise koht ja tingimused on töövõtjale eelnevalt **teada**.
- (38) Kokku **tasuda** summas 86 140.- (kaheksakümmend kuus tuhat üks sada nelikümmend).
- (39) Lepingu eesmärgiks on **reguleerida** Poolte vahel Lepingu alusel ja sellega seoses tekkivaid õigussuhteid.

3.3. Gerundiivitarindid

Peale *ma-* ja *da-*tegevusnime kuulub infiniittarindite hulka *des-*gerundiiv, mis on vaatlusaluses materjalis esindatud 13,9%-ga (142 propositsiooni). 65% gerundiividest (92 propositsiooni) on moodustatud verbidega *arvama*, *lähtuma*, *võrdlema*, *arvesse võtma*, *arvestama* ja *algama* (40) ning neid tuleks käsitleda kaassõnastunud vormidena (vt nt Uuspõld 2001). Ülejäänud 35% *des-*gerundiivi tarinditest (50 propositsiooni) on juhuslikumat laadi, andes edasi põhilause sündmusega samaaegset tegevust (41). Gerundiivide süntaktiline funktsioon on väljendada mingeid tingimusi.

- (40) Eelpool nimetatud asjaoludest peab Töövõtja Tellijat kirjalikult informeerima viie (5) päeva jooksul **alates** asjaolude ilmnemisest.
- (41) Pooled võivad omavahelisel kokkuleppel lepingutingimusi muuta, **vormistades** need vastavalt kehtivale korrale.

Tarindid, mille koosseisu kuuluvad kaassõnastunud gerundiivivormid *alates*, *arvates*, *lähtudes* ja *arvestades*, on suure esinemissagedusega, ülejäänute esinemus on väiksem. Ka selliste grammatiseerunud vormide nagu *arvesse võttes* ja *võrreldes* kohta leidub vaid üksikuid näiteid. Verbi *arvesse võtma* asemel kasutatakse sagedamini samatähenduslikku verbi *arvestama*, kuid sõna *võrdlema* väikest esinemust võib seletada lepingu üldise laadiga: lepingutele pole komparatiivi jm grammatiliste ja leksikaalsete võrdlusvahendite kasutamine omane.

4. Partitsiiptarindid

Partitsiiptarindid on vaatlusaluses materjalis esindatud 13,5%-ga (1802 propositsiooni). Nagu infiniittarindid ja nominalisatsioonid, nii ka partitsiiptarindid annavad edasi mitmesugust tegevust, muutes sündmuste edastamise mitmekihilisemaks. Lisaks täidavad partitsiiptarindid lepingutes eriülesandeid: kehtestavad piiranguid (nt *teostatud töö*, *kokkulepitud hind*), esitavad tekstisiseseid viiteid (nt *käesolev leping*, *antud olukord*) ja väljendavad kohustuslikkust (nt *tasumisele kuuluv summa*).

Lepingutes talitlevad partitsiiptarindid peamiselt atribuudina: 96% neist (1730 propositsiooni) väljendab substantiivist põhjaga tähistatud isiku, eseme, nähtuse vms mõnd tunnust. 1,6%-l partitsiiptarinditest (29 propositsiooni) on öeldistäite funktsioon (42). 2,3% (41 propositsiooni) esineb lauses lokatiivse (43) või latiivse seisundimääruse (44) või sõltuvusmääruse kujul (45), seejuures moodustab

alljärgnev ligi kolmandiku muus kui atribuudi positsioonis paiknevatest partitsiipidest, kuuludes 27 lepingu avalõiku. 0,1% partitsiipidest (2 propositsiooni) on sihitise koosseisus (46).

- (42) Käesoleva Lepingu täiendused ja muudatused **on kehtivad** ainult juhul, kui nad on koostatud kirjalikus vormis ning allkirjastatud mõlema Osa-poolle poolt.
- (43) Käsundisaaja kohustub hoidma tsiviilvastutuskindlustus **kehtivana** kogu käesoleva Lepingu kehtivuse perioodi jooksul.
- (44) Lepingu tingimuste tõlgendamisel eelistatakse tõlgendust, mis muudab Lepingu tingimuse seaduslikuks või **kehtivaks**.
- (45) Otepää Vallavalitsus, (edaspidi nimetatud Tellija), keda esindab ja OÜ Vivocard Plus, (edaspidi nimetatud Töövõtja), keda esindab juhatuse liige A. K., sõlmisid käesoleva lepingu **alljärgnevas**:
- (46) Kui viivitused on tingitud Tellijast mitteolenevatel põhjustel, kohustub Töövõtja tegema kõik endast **sõltuva** selle takistuse kõrvaldamiseks.

Nagu partitsiiparindite liigilisest jaotumusest ilmneb, on lepingutes kõige arvukamalt esindatud atribuutiivsed partitsiiparindid. Nende hulgas on ülekaalus *tud-* (48%) ja *v-*partitsiibid (42,5%), *tav-* ja *nud-*partitsiipe on vähem (vastavalt 6,3% ja 3,2%). Partitsiibi kujul esitatud verbide loetelu on esinduslik, sageduse alusel võib tuua välja verbid *teostama* (nt *teostatud projekteerimistööd*), *tegema* (nt *tehtud tööd*), *esitama* (nt *esitatud aktid*) ja *nimetama* (nt *eelnimetatud summa*). Kahe-tine roll on verbil *kuuluma*: tavaliselt väljendatakse sellega füüsilist kuuluvussuhet (47), kuid lepingutes on see kasutusel pigem ülekantud tähenduses – midagi tuleb millegagi teha (48). Sellist väljendusviisi peetakse kantseliitlikuks. Niisamuti väljendab kaudset kuuluvussuhet verbist *omama* moodustatud *v-*partitsiip lepingutele omases lõpulauses (49).

- (47) Käesoleva Lepingu esemeks on Otepää vallale **kuuluva** Lipuväljak 13 haldushoone, avaliku WC ja külastuskeskuse (edaspidi – Objekt) hooldustööde teostamine perioodil 01.01.2008-31.12.2008 (edaspidi - Töö) vastavalt käesolevas Lepingus toodud tingimustele.
- (48) Kui käesolev Leping lõpetatakse enne täiskuu möödumist, arvutatakse tasumisele **kuuluv** summa ümber proportsionaalselt tegelikult hooldatud ajale.
- (49) Leping on koostatud eesti keeles kahes võrdset juriidilist jõudu **omavas** eksemplaris, millest kummalegi poolele jääb üks eksemplar.

Eraldi partitsiibirühma kuuluvad leksikaliseerunud partitsiibid. Need on oma lähteverbist eemaldunud nii tähenduslikult (nad saavad tähenduse üksnes kindlat tüüpi tarindites) kui ka süntaktiliselt (nad ei seo endaga verbi rektioonilisi laiendeid) (Kasik 2008: 52). Lepingute tüüpnäiteks on partitsiip *käesolev*, mis esineb tavaliselt koos substantiiviga *leping*, muude substantiivide kohta leidub vaid üksikuid näiteid (*käesolev tehing*, *käesolev punkt*, *käesolev säte*). See, et *käesolev* moodustab umbes 15% kõikidest atribuutiivsetest partitsiipidest, näitab selgelt

lepingu koostaja soovi määrata või täpsustada, millest on juttu, lisaks võimendab seda soovi mõne substantiivi tarbetu esisuurtähestamine (50). Reili Argus osutab, et partitsiip *käesolev*, aga ka näiteks *antud*, *nimetatud*, *alljärgnev* ja *vastav* talitlevad eesti kirjakeeles määrava artiklina. Nende vohamist soosib traditsioon, lisaks kasutatakse lepingute jm dokumentide koostamisel olemasolevaid vorme, mis kinnistavad sõnastusstampi. (Argus 2005)

- (50) Ühe Poole poolt **käesoleva** sätte rikkumisel käsitletakse teise Poole saadetud teadet **käesolevas** Lepingus fikseeritud aadressile või faksile kohasel viisil saadetud teatena.

Partitsiipidega seonduvad ka *poolt*-tarindid. Võrdlus pea- ja kõrvallausete ning nominalisatsioonidega näitab, et just partitsiipitarindid on kõige altimad *poolt*-tarindeid moodustama: 61% *poolt*-tarinditest on seotud partitsiipidega (51), 31% nominalisatsioonidega (52) ning 8% pea- ja kõrvallausete (53). Agendi paigutamine *poolt*-tarindisse on tingitud vajadusest väljendada subjekti ja objekti korruga.

- (51) Maksmine toimub **Tellijal poolt kinnitatud** Tehtud tööde akti alusel koostatud arve järgi 20 tööpäeva jooksul.
- (52) Leping kuulub **täitmisele Poolte õigusjärglaste poolt** samadel tingimustel.
- (53) Käesolevat Lepingut võib muuta või täiendada ainult Poolte kirjalikul kokkuleppel, mis **allkirjastatakse** Poolte või Poolte valitud esindajate **poolt**.

5. Nominalisatsioonid

Pindstruktuuris on vormitud nominalisatsioonideks 14,2% süvastruktuuri elementaarlausetest (1891 propositsiooni), mille koguhulk on predikaadita tarindite ja pealausete järel suuruselt kolmas. Umbes 85% analüüsitavaid nominalisatsioonidest (1607 propositsiooni) on *mine*-tuletiste kujul, teiste liidetega tuletised moodustavad heterogeense rühma (284 propositsiooni). Süntaktiline funktsioon on neil aga üks: väljendada nimisõnatarindi abil tegevust (midagi muudetakse, täidetakse, tehakse, kasutatakse, korraldatakse jne).

Nominalisatsioonid on lepingute raskesti mõistetavuse üks põhjuseid. Kuna nende hulk jääb alla vaid predikaadita tarindite ja pealausete omale, kinnitab see nominalisatsioonide osatähtsust muude, vähem esindatud lauselisuse tasanditega võrreldes. Seejuures ei piirduta sageli vaid ühe nominaliseeritud protsessi siirdamisega lausesse, vaid laused võivad sisaldada mitut nominaalfraasi (54). Lisaks on nominaalfraasid suhteliselt pikad (55).

- (54) **Kooskõlastamine** käesoleva Lepingu mõistes tähendab **Tellijalt** kirjalikku **taasesitamist** võimaldavas vormis nõusoleku **saamist**.
- (55) Käsundisaajal on õigus nõuda ehitusettevõtjalt **kasutatud ehitustoodete ja paigaldatud seadmete vastavusdeklaratsioonide ja/või -sertifikaatide (tunnistuste) ja muude vajalike dokumentide, nagu näiteks garantiikirjad, hooldus- või kasutusjuhendid, originaalide või koopiade esitamist**.

Nominaliseeritud protsessidega seoses pakub ka huvi, kas ja kuidas on agent tekstis väljendatud. Üht võimalust selleks pakub genitiivatribuut (56), kuid enamasti on genitiivatribuudiks siiski lähtelause objekt (57). Sellist tendentsi võib seletada transitiivsete verbide suure esinemusega, sest nende puhul on just objektiline genitiivtäiend keeleomane (Kasik 2006: 30). Näitelause 56 on nominaliseeritud verb alla kirjutama küll sihiline, kuid kuna objekt (leping) on tõstetud pealause subjekti positsioonile, võimaldab see nominaalfraasi koosseisus esitada ka lähtelause subjekti. Kui selline vangerdus ei ole võimalik, ja enamasti see ei ole, seotakse agent nominaalfraasiga sõna *poolt* abil.

(56) Leping jõustub mõlema **osapoole allakirjutamise** päevast.

(57) Leping loetakse lõpetatuks pärast tööde **vastuvõtuakti allkirjastamist** Tellija ja Töövõtja poolt.

Subjektilise genitiivtäiendi ja sõna *poolt* tarindis on nominaliseeritud protsessi agent protsessiga grammatiliselt seotud, kuid agent võib paikneda ka mujal lauses. Seda nimetatakse agendi taustalejätuks (Kasik 2006: 30). Agent võib sel juhul olla põhilause subjekti positsioonil (58), kuid nominaalfraas võib paikneda ka kõrvallauses, nominaliseeritud tegevuse agent aga pealauses ja vastupidi (59). Lisaks võib agent olla põhilauses ka muus kui subjekti vormis, nt ablatiivis habitiivadverbiaalina (54).

(58) Lepingujärgsete kohustuste **täitmisel** juhinduvad **Pooled** alljärgnevatest Lepingu dokumentidest.

(59) **Töövõtjal** on õigus katkestada Leping ennetähtaegselt, kui Töö **lõpetamine** on võimatu Tellija süül.

Agent võib olla tekstist ka taandatud. Taandatus korral lause agenti ei sisalda, kuid kuna lepingutes on agendiks tavaliselt emb-kumb lepingupool või mõlemad korraga, saab konteksti põhjal agendi hõlpsalt tuvastada. Näiteks pole lauses (60) öeldud, kes alla kirjutavad, aga keegi teine peale lepingupoolte (või nende esindajate) seda teha ei saa, mistõttu puudub vajadus agenti eraldi nimetada. Niisamuti ilmneb kontekstist, kes peab töid tegema: kuna tellija ülesanne on maksta tasu ja töövõtja ülesanne on teha tööd, on tööde nõuetekohase tegemise kohustus just töövõtjal.

(60) Käesolev Leping jõustub **allakirjutamise** momendist ja kehtib kuni tööde nõuetekohase **teostamiseni**.

6. Adverbialisatsioonid

Adverbialisatsioonid on 2,3%-ga (303 propositsiooni) kõige tagasihoidlikumalt esindatud lauselisuse tasand. *It*-adverbidenäidena väljendavad need tegevuse tingimusi. Umbes 90% neist on tuletatud adjektiividest, mille hulgas domineerivad *ne-* (nt *pahausksest*, *visuaalsest*, *otsest*) ja *lik*-liitega adjektiivid (nt *tegelikult*, *ametlikult*, *tähelepanelikult*), kuid adverbe on tuletatud ka *line-* (nt *süüliselt*, *elektroniliselt*, *faktiliselt*) ja *tu*-liitelistest adjektiividest (nt *viivitamatult*, *erapooletult*, *tähtajatult*), üksikuid näiteid on *kas*-adjektiivide kohta (nt *hoolikalt*).

Adjektiividest tuletatud adverbide puhul väärrib esiletõstmist kaks asjaolu. Esiteks, ligi neljandiku (27%) nende koguhulgast moodustab adverb *kirjalikult*.

Selle sagedast esinemust võib põhjendada lepingupoolte sooviga tagada, et kõik see, milles lepitakse kokku (nt lepingu muudatused, tingimuste kooskõlastused) ja/või mis võiks lepingu täitmist mõjutada (nt probleemid, pretensioonid), oleks kindluse ja ühese arusaadavuse tagamiseks vormistatud paberil. Teiseks, nagu ametitekstide puhul on tavaks kujunenud, leidub ka lepingutes võrdlemisi palju ajamääruslikest sõnaühenditest saadud adjektiivide edasituletisi (nt *igapäevaselt*, *igakordselt*, *õigeaegselt*), samuti selliseid adverbe, mis on tuletatud substantiivi- ja abisõnatiive liitmisel saadud adjektiividest (nt *ennetähtaegselt*). Selline sõnakasutus on kantseliitlik ning soovitatav on eelistada sõnaühendeid (nt *iga päev*, *iga kord*, *õigel ajal*, *enne tähtaja lõppu*).

Teise rühma (10%) moodustavad partitsiipidest tuletatud adverbid. Enamasti on tuletusaluseks *v*-partitsiip (nt *püsivalt*, *piisavalt*, *eelnevalt*), harvem on adverbe tuletatud *tud*-partitsiipidest (nt *põhjendatult*, *motiveeritult*). Adverbe saab moodustada ka tuletamata adjektiividest, mille näiteks on adverb *selgelt*, kuid selline moodustusviis on lepingutele ebatüüpiline.

Nagu ka eeltoodud näidetest nähtub, on adverbialisatsioonide hulgas ülekaalus ühesõnalised tarindid, laienditega adverbe leidub vaatlusaluses materjalis alla 5% (61). Ühesõnalisus on üks tunnusjooni, mis eristab adverbialisatsioone teistest sisestustest.

- (61) Tellija annab Järevalvele kõik Ehitusprojekti Dokumente puudutavad muudatused, täiendused ja kokkulepped üle **samaaegselt nende üleandmisega** Ehitajale.

7. Predikaadita tarindid

Predikaadita tarindid moodustavad 36,5%-ga (4863 propositsiooni) vaatlusaluste lepingute suurima sisestatud tarindite hulga. Kui eeltoodud lauselisuse tasandite puhul ilmnisid sageli selged liigilised erijooned, nt partitsiipitarindite hulgas domineerivad atributiivsed partitsiibid ja nominalisatsioonide hulgas *mine*-tuletised, siis predikaadita tarindite liigiline pilt on kirjum: leidub genitiiv-, adjektiiv- ja adverbialtribuute ning apositsioone sisaldavaid substantiivifraase ja kvantorifraase.

Lepingutele omased predikaadita tarindid on substantiivifraasid, mis sisaldavad genitiiv- ja adjektiivtribuute. Kuna subjektiline (nt *poolte valmisolek*, *tellija nõudmine*) ja objektiline genitiivtribuut (nt *hooldustöö teostamine*, *akti allakirjutamine*) talitlevad tegevust väljendava põhja laiendina, olen neid käsitletud nominalisatsioonide koosseisus. Predikaadita tarinditeks liigituvates konstruktsioonides esinevad genitiivtribuutidena peasjalikult adverbiaalsed genitiivtribuudid (nt *töövõtja honorar*, *inseneri töötund*, *töövõtja kogemused*, *valla katlamaja*). Adjektiivtribuutide hulgas moodustavad suurima rühma adjektiivid, mis žanrile kohaselt paiknevad põhja suhtes neutraalses eesendis (nt *vahetu teostaja*, *lepingulised kohustused*, *õigeaegsed pretensioonid*, *materiaalne kahju*), kuid ka pronoomenitest adjektiivtribuudid on arvestataval hulgal ja liigirikkalt esindatud (nt *mõlemad osapooled*, *mis tahes asjaolu*, *selline olukord*, *muu normatiivakt*, *oma otsus*). Muude adjektiivtribuutide, st substantiivi käändevormide (nt *sularahata arveldamine*, *kvalifikatsiooniga töäjõud*), adverbide (nt *valmis töö*, *eraldi arve*) ja järgarvsõnade (nt *esimene osamakse*, *kolmas isik*) kohta leidub näiteid vähem.

Predikaadita tarindite hulka kuuluvad ka järgarvudega ühendid (nt *11. jaanuar, 2008. aasta*).

Peale genitiiv- ja adjektiivatribuutide laiendavad substantiive ka adverbiaalatribuudid, mille esindatus lepingutes on ootuspäraselt väike. Näidetena võib tuua sellised adverbiaaltribuute sisaldavad substantiivifraasid nagu *viivis päevas, muudatused lepingus, mõju lepingu hinnale ja tähtajale*.

Lisandit sisaldavate fraaside tüüpiline kasutusvaldkond on tähistada nimeliselt üksikisikuid, kes tuuakse välja esindajate ja kontaktisikutena. Fraasid on lühikesed, tavaliselt on piiratud üksnes ametinimetustega, nt *vallavanem A. P., juhatuse esimees A. M., advokaat K. K.* Ametinimetused on harilikult esitatud eeslisandina, kuid kontaktisikute jaotises on need paigutatud ka järellisandi kohale – nii on fookus isiku nimel (62). Harvem on nimeliselt väljendatud isiku tähistamiseks kasutatud nimetust *esindaja*, mis viitab lepingust tulenevale isiku funktsioonile, ettevõtlusvormi tähistavat nimetust *füüsilisest isikust ettevõtja* vm. Muud kui isikuid laiendavate lisandite esinemisjuhud on juhuslikumat laadi. Nii näiteks kuuluvad lisandite hulka ka ettevõtlusvormi tähistavad lühendid (*AS, MTÜ, OÜ, FIE*), mis paiknevad nime ees või järel.

- (62) Tellijat esindab Lepingust tulenevates ja sellega seotud õigustes ja kohustustes: **K. R., abivallavanem** tel xxxx xxxx

Kuna lepingutes fikseeritakse ka makstavad summad, makse- jm tähtajad, moodustavad ühe arvestatava predikaadita tarindite rühma kvantorifraasid. Kvantoriks on põhiarvsõnad (nt *kolm kalendripäeva, kakskümmend kaheksa tuhat kaheksakümmend neli krooni*), seejuures on sageli arvsõnale vastav arv märgitud arvsõna järele sulgudesse ja vastupidi. Kvantiteedisubstantiivide ja -adverbide puudumine ning põhiarvsõnade domineerimine lepingutes osutavad vajadusele väljenduda võimalikult täpselt, ühtlasi annab selline jaotumus edasi ka tekstiliigilist eripära.

Nagu öeldud, puudub predikaadita tarindite seas mingi tarindiliigi märkimisväärne ülekaal, kuid predikaadita tarindite osatähtsus seisneb nende rohkuses. Genitiiv- ja atribuuttarindid kombineerituna partitsiipide ning subjekt- ja objektatribuutidega moodustavad pikki substantiivifraase, mis raskendavad tekstist arusaamist. Keerukust lisab fraaside ühendamine või mitme pika substantiivifraasi kasutamine ühes lauses. Näiteks jääb genitiivatribuutide rohkuse tõttu näitelausest (63) ebaselgeks, mis mida laiendab. Näites (64) paikneb aga substantiivifraasi põhi predikaadist kaugel, mistõttu on mõtet raske jälgida.

- (63) (Töövõtja kohustub:) tagama, et Ehitustööde teostamisega ei rikuta **Ehitise ning seoses Ehitustööde tegemisega Töövõtja valdusse antud, Ehitise asukoha maaüksuse ning seda ümbritseva maa-ala ja teede heakorda ja ohutust ümbruskonnale**
- (64) Töövõtja kohustub tegema **Tatra-Otepää-Sangaste mnt Otepää linnas/vallas asuval lõigul Hurda tn teerist - Alajaama elamurajoon kergliiklustee rajamisel välisvalgustuse rekonstrueerimistööd.**

8. Kokkuvõte

Lepingute lausestruktuuri analüüsi kaudu paljastuvad lepingu kui tekstiliigi üld- ja erijooned. Analüüs näitab, et töövõtu- ja käsunduslepingute pindstruktuuri laused sisaldavad ohtralt mitmesuguseid sisestatud tarindeid. Puhtkvalitatiivselt ületab nende hulk pea-, kõrval- ja kiillausete oma ligi neli korda, kuid peale hulga tuleks žanritunnustena võtta arvesse ka nende tekstifunktsioone.

Lepingute olemuslik eesmärk on määrata kindlaks poolte õigused ja kohustused. Deontilist modaalsust – kohustatust ja lubatust – annavad kõige ilmekamalt edasi *ma-* ja *da-*infinitiivi tarindid mitmesuguste substantiivide ja verbidega, seejuures on sõnadel *kohustuma* ja *õigus* täita põhiroll. Niisamuti on lepingute lausestruktuuri žanrispetsiifiline omadus kõikvõimalike täpsustavate tingimuste esitamine, tegevuste ja võimaluste kitsendamine. Piiranguid võimaldavad seada, tingimusi täpsustada ja tekstisiseseid viiteid lisada partitsiipitarindid (peamiselt *tud-* ja *v-*partitsiivid), kuid ka adverbialisatsioonid ja predikaadita tarindid on lepingute täpsuse ja konkreetseuse teenistuses. Seevastu nominalisatsioonid täidavad lepingutes muud funktsiooni: nende abil nimetatakse tegevusi terminilaadselt (vahel liialdatult). Nominaalstiili toetab ka lepingule kui žanrile omane staatiline, st kirjeldav ja analüüsiv väljendusviis (nimetamine ja defineerimine, seostele osutamine).

Sisestatud tarindite rohkus, kuid ka nende funktsioonid muudavad lepingukeele tahes-tahmata keerukaks, mis omakorda võib raskendada lepingu ühemõttelist tõlgendamist. Seetõttu tuleks suuremat tähelepanu pöörata lepingutekstide koostamisele ja ametnike koolitamisele.

Viidatud kirjandus

- Argus, Reili 2005. Kui sõna ei tähenda, vaid ainult teeb. – Õpetajate Leht, 25. nov, nr 42.
- Askehave, Inger; Swales, John 2001. Genre identification and communicative purpose: A problem and possible solution. – Applied Linguistics, 22 (2), 195–212. <http://dx.doi.org/10.1093/applin/22.2.195>
- Bhatia, Vijai Kumar 1993. Analysing Genre: Language Use in Professional Settings. New York: Longman.
- Fairclough, Norman 2003. Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research. London, New York: Routledge.
- Kasik, Reet 2002. Uudiste süntaks. – Renate Pajusalu, Tiit Hennoste (toim.). Tähen-dusepüüdja. Pühendusteos professor Haldur Õimu 60. sünnipäevaks. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kasik, Reet 2006. Nominaliseeritud protsessi agent meediauudistes. – Emakeele Seltsi aastaraamat, 51 (2005), 21–37.
- Kasik, Reet 2008. Infojaotus uudistekstides: partitsiipitarindid. – Emakeele Seltsi aastaraamat, 53 (2007), 48–63.
- Mandra, Katrin 2007. Deontiline modaalsus eri tekstiliikides. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool. <http://hdl.handle.net/10062/2866> (03.03.2013).
- Penjam, Pille 2008. Eesti kirjakeele *da-* ja *ma-*infinitiiviga konstruktsioonid. Dissertationes philologiae estonicae Universitatis Tartuensis 23. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Reinsalu, Riina 2011. Leping tekstiliigina: žanristruktuur. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, 7, 215–229. <http://dx.doi.org/10.5128/ERYa7.13>
- Reinsalu, Riina 2012. Lepingute lausestruktuur. – Emakeele Seltsi aastaraamat, 57 (2011), 218–234. <http://dx.doi.org/10.3176/esa57.10>

- Swales, John 1990. *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zhu, Yunxia 2000. Building knowledge structures in teaching cross-cultural sales genres. – *Business Communication Quarterly*, 63 (4), 49–68. <http://dx.doi.org/10.1177/108056990006300405>
- Uuspõld, Ellen 2001. *des-* ja *mata-*vormide kaassõnastumine ja eesti komareeglid. – Reet Kasik (Toim.). *Keele kannul. Pühendusteos Mati Ereli 60. sünnipäevaks 12. märtsil 2001*. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 17. Tartu: 306–321.

Võrgumaterjalid

Otepää vallavalitsuse dokumendiregister. <http://avalik.amphora.ee/OTEPAA/documents.aspx?org=66&unit=-1&fid=2> (24.02.2013).

Riina Reinsalu põhilised tegevus- ja uurimisvaldkonnad on terminoloogia, õigus- ja halduskeel, tekstianalüüs.
riinareinsalu@gmail.com

INSERTED CONSTRUCTIONS AS THE TEXT FORMATION METHOD OF CONTRACTS

Riina Reinsalu

Concerning contracts as legal texts, besides accurate content, technical accuracy, which appears in the proper structure of the text, good syntax, precise word choice and neutral style, is also expected. However, the reality is somewhat different – lower-level legal and administrative texts that have not been edited tend to be syntactically more complicated than, for instance, legislative texts. Language analysis reveals that although the sentence structure of contracts is rather simple, the comprehension of a text is inhibited by several inserted constructions: non-finite clauses, participle constructions, nominalisations, adverbialisations and constructions without predicates.

Although the abundance of the inserted constructions is one of the textual characteristics of contracts, the functions that these types of constructions fulfil from the point of view of text formation have to be taken into account. The constructions of *ma-* and *da-*infinitive vividly pass on the essence of contracts – deontic modality – obligation and permission is expressed by different nouns and verbs, especially frequently by *kohustuma* and *õigus*. Moreover, genre-specific structural characteristics of contractual sentences set out various specifications of conditions, restriction of actions and options. With participle constructions limits are set, conditions specified and intratextual references added. Also, the adverbialisations and constructions without predicates are at the service of the accuracy and concreteness of the contracts. However, nominalisations perform a different kind of function in contracts – they pass the actions on in the same way as terms. This is supported by the genre-specific static language of a contract – that is to say, descriptive and analytical (naming and defining, referring to connections).

Both the abundance of inserted constructions and their functions make contractual language unavoidably complicated, which in turn may impede the unambiguous interpretation of a contract. Therefore, more attention should be paid to the compilation of contractual texts and the training of officials.

Keywords: genre, genre analysis, legal language, Estonian